

вредности, како што претполагаат и авторите на *Docs.* (p. 32), сега допушта, главно, иста вредност како и во линеарното В писмо. Така се заменети поранешните вредности на: *o* со *ku*, *we* со *ri*, *jo?* со *ni*, *te* со *pa*, *i* со *sa*, *wi* со *si* и др. Но и покрај сите разлики во читањето и интерпретацијата на зборовите, В. Г. смета дека јазикот на линеарното А од Фест е Грчки. Порано зборот што означува збир L 98—*22 го читаше *o-ro* — ὄρωσ и сметаше дека „тоа не предизвикува никакво сомнение“ (*Исслед.* стр. 86), сега тоа го чита *ku-ro* и го објаснува пак со грчки збор γυρόν, γυρόσ. И натписите на етеокритски, одн. лувиски тој ги чита со голема леснота и дава гладок превод. Коментарот на зборовите, заснован на несигурни и недокажани значења, човек треба да го прими повеќе на доверба.

Во врска со етрурскиот јазик В. Г. сега заема поопределено становиште. Порано сметаше дека е тоа и. -е. јазик сроден со хетитскиот, лидискиот и др. мало-азиски јазици со извесни примеси и од неиндоевропски јазици. При интерпретацијата на етрурските зборови со помошта на неговиот комбинаторен метод одеше во голема ширина, поврзувајќи елементи од повеќе и. -е. јазици. Сега наоѓа дека етрурскиот е помлада форма на хетитскиот и етимологиите на етрурски зборови ги изведува, главно, од хетитски. Поради тоа се забележуваат големи разлики меѓу поранешните и сегашните објасненија (на пр. порано етр. *hece* му означуваше „лежам“ од *iek-, лат. *iaceo* и *iacio* „фрлам“, пф. *iesci*, а сега го поврзува со хет. *iyabhat*, „ibam, ii“ од *iya- „ire“). Последниве заклучоци, резултат на подробна анализа на етрурската фонетска и флексивна система во споредба со хетитската, се изложени прво во неговата студија *Hethitisch und Etruskisch* која е опширно прикажана и критички оценета од Р. Катичиќ во Ж. А. XV, 1, стр. 239—241.

Честото менување на мнението по одделни прашања без сомнение е резултат на една постојана и задлабочена работа на В. Г. Тој очигледно не е задоволен со постигнатите резултати и понатаму бара нови, подобри решенија. Но од друга страна, лесноста со која тој ги отфрла и игнорира тврдењата за кои порано се застапувал и брзото заменување со нови кои утре можат да имаат иста судбина, внесува кај читателот чувство на извесна несигурност и резервираност.

Независно од тоа, оваа книга претставува сериозна студија од областа на и. -е. јазикознание и не може да се одрече дека авторот има големи заслуги за откривањето на роднинските врски меѓу малу познатите и. -е. јазици. Сепак, прикажуваната книга не може да послужи како универзитетски учебник (на што би можело да се помисли судејќи по насловот), зашто овде не се дава систематски преглед на и. -е. јазици, ами се земаат само одделни црти со цел да се поткрепи некоја теза на авторот. Освен тоа, покрај установените факти, таа содржи и голем број смели претпоставки и идеи кои засега тешко можат да се докажат. Како што во првото издание многу решенија кои ги сметаше за наполно убедливи, овде ги изостави или ги замени со други, така и ова издание може да претрпи уште многу корекции.

Пожелуваме што поскоро да излезе и третото издание кое да биде уште покритично и во него да бидат застапени подеднако сите и. -е. јазици.

Од техничка страна книгата, како и сите други изданија на *Incunabula Graeca*, е на висина. Со оглед на тежината и комплицираноста на лингвистичкиот материјал допуштени се релативно малу печатни грешки.

П. Хр. Илиевски, Скопје.

LOUIS DEROY — MONIQUE GÉRARD, *Le cadastre mycénien de Pylos*, *Incunabula Graeca*, vol. X, Roma, Centro di Studi Micenei, Università di Roma. — Edizioni dell' Ateneo, 1965; стр. 105 (10 табли), голем 8° (цена: 5.000 ит. лири).

Монографијата е 10. книга во серијата *Incunabula Graeca* што ја издава Центарот на микенолошки студии на Универзитетот во Рим. Таа е поделена во 2 дела, од кои I-от како поднаслов го носи всушност главниот наслов на

книгата („Le cadastre de Pylos“ — Катастарот на Пил) и содржи 14 глави (I—XIV, стр. 9—107), а II-от со поднасловот „Questions annexes“ — Додатни (споредни) прашања — има 9 глави (XV—XXIII, стр. 111—179). Во почетокот на книгата (стр. 5) се наоѓа краток предговор („Préface“), кај што е објаснета целта и методот на работата, а на крајот, зад текстот, се додадени 10 табли (I—X) со фотографии на 15 пилски плочки, што со едната фотографија пред внатрешната насловна страна чинат 16 (тоа се: En 609, Eb 818 и 846, Eo 211, Ep 301, Eb 297 и 473, Eg 312 и 880, An 607, Ea 259 и 805), по кои следат 5 индекси (I. преглед на коментираниите плочки, II. индекс на проучуваните микенски зборови, III. индекс на проучуваните грчки и микенски зборови во грчка транскрипција, IV. испитувани прашања и V. индекс на илустрациите (на репродукциите на 16-те пилски плочки).

Во I-та глава на книгата се зборува за „Архивите на катастарот“ а во II-та за „Катастарската вредност“. Во нив се зборува општо за катастарот: што се разбира под катастар, како се попишува и проценува обработливата земја и со каква цел, како се определува данокот. Веќе во III-та глава, кај што се зборува за „Приватната и општинската земја“, се расправа за термините ko-to-na, ki-ti-me-na и ke-ke-me-na. За ko-to-na авторите мислат дека првобитно значела „приватно земјиште“ (propriété foncière privée) а дури подоцна воопшто „обработлива земја“ (и приватна и општинска).

Во определувањето значењето на ki-ti-me-na и ke-ke-me-na тие мислат дека првиот значел просто „сопствена“ земја, т. е. приватна, и веруваат дека значењето „сопствен, свој“ било запазено на едно место кај Хомер, Одисеја XV 361 ss., кај што порано сите читале Κτιμένη (со голема буква), т. е. лично име на една Одисејева сестра; авторите мислат дека зборот треба да се пише со мала буква (κτιμένη) и дека значи просто „своја“ (= нејзина; т. е. на мајката од Одисеј). Хипотезата е интересна, но не е убедлива, зашто е тешко веројатно дека партиципот и подоцна придавката κτιμενος можеле да добијат такво значење и во врска со луѓето одн. сопствените деца; полесно е да се разбере, како и досега, како лично име К. со епитетот τανύπτελος, зад кои следи апозицијата θυγατέρ' ἰφθίμῃ и потоа τὴν ὀπλοτάτην τέκε παῖδα од кај што гледаме дека К. била најмладото (последното) дете на Одисејевата мајка.

И за ke-ke-me-na авторите имаат една, донекаде, нова комбинација, иако тргнуваат од идејата на С. Калдероне за една основа *χη — „лишува“, само што овие ја определуваат со краток вокал *χε — од еден измислен презент *χέω одн. *κίχημι (cf. τίθημι и хом. διδῆμι = δέω — *κίχημι: *χέω = διδῆμι : δέω = *κίχημένα : δεδεμένη). Според тоа ko-to-na ki-ti-me-na би означувало првобитно „населена земја“, а к. ke-ke-me-na „напуштена з.“, која подоцна станува сопственост на општината (δῆμος). Несреќата е и тука во тоа што оперира исклучиво со измислени форми: ни една од трите — *χέω, *κίχημι и *κίχημένη — не е документирана, а значењето на ke-ke-me-na „напуштена (земја)“ не е сосем убедливо.

Во следната (IV) глава се расправа за „Проблемот на закупот“, Тука се определува значењето и потеклото на изразите o-na-to (-ta), o-na-te-te, a-po-no во врска со ὄνος, ὄνῃ а не со ὄνινημι. Интересно е тука толкувањето на краткиот пилски натпис Ua 158 ke-do-jo o-na-e-qa-na-qe, кај што o-na, според авторите, значи просто ὄνῃ „купување“, а e-qa-na *ε(μ)πνα „плаќање“. Со овој збор ги поврзуваат и a-po-qa-si-ja (в. стр. 164—67) од PУ Ea 805 и подоцнешните δπάζω „произведувам; давам; принудувам; терам“, δμλνῃ „храна; плодови; жетва“, δμλνιος и δμλνεις (cf. Ὀμλνία Δημήτηρ), Ἐμλοῦσα (епитет на Хеката) и ги изведуваат сите од глаг. осн. *уек^w - *εμλω „давам, плаќам“. Интересно, но неуверливо, зашто зборовите δμλνῃ и Ὀμλνία имаат своја сигурна етимологија и се во врска со ст. инд. arnas-, лат. ops (cf. Ops = Δημήτηρ) итн. со првобитно -р- а не -qu-.

Во V-та глава расправаат за „Поделбата на две околии (на Пил)“: Pa-ki-ja-ni-ja и Me-te-to, од кои првата покрај светилиштето на богината Ракијана го опфаќала и кралскиот дворец, а нешто понатамо, јужно од оваа, лежела околицата на Me-te-to, што ја опфаќала резиденцијата на „војводата“

(*ra-wa-ke-ta*), кој бил потчинет на пилскиот крал (*wa-na-ka*). Тука треба да забележиме дека авторите без никаква потребна и погрешно го употребуваат терминот *Pakijanija* („*le district de la P.*“), иако е тој обичен епитет одн. придавка, употребен само еднаш (во *Ep 609, 1*) во врска со именката *da-ma-te* и придавската замена *to-sa*. Замислената *Pakijanija* како ознака на месност (околината) е заблуда. Последнава е секогаш обележена како *Pa-ki-ja-ne* (ном. пл.) со падежните форми *Pa-ki-ja-si* (дат. -лок. пл.), *Pa-ki-ja-pi* (инстр. -абл. пл.) и *Pa-ki-ja-na-de* (алатив. т. е. акузатив пл. + ал. -de).

Зборувајќи за „Земјопоседниците и закупците“ на двете пилски околии (во главите VI и VII), авторите се запреа на интересниот и многутретиранiot пилски натпис *An 607*, на кој се враќаат и во главите XVI и XVII и поопширно го анализираат. Тие наоѓаат дека изразот *do-qe-ja*, кој се наоѓа само на овој натпис, бил во врска со хом. глаг. *δοκέω* „гледам, следам“ како ознака на жени што „следат“ одн. „пазат“, „чуваат“; дека *ki-ri-te-wi-ja* било во врска со *κρίτος* (една изведенка од глаг. придавка *κρίτεος*) за ознака на нивната привилегирана положба; дека ознаката *ke-ri-mi-ja* била изведена од една форма **κέρμος* = *κέραμος* „затвор“, што ги доведува овие жени во некаква врска со затвор одн. затворници (како пазачки на затворниците); дека *te-re-te-we* било датив од една глаг. именка **τηρέτος* „гледање“, „пазење“. Целиот текст на овој многу интересен и спорен натпис, според нашите автори, би означувал извесна група „привилегирани жени пазачка на некакви затворници што се испраќаат до надзорниците (*e-qe-ta-i*) за да го осигураат чувањето (одн. да ги чуваат затворниците)“. Многу интересно, но неверојатно, зашто има цела низа ископсруирани зборови и форми со цел што побаво да се објасни нивната идеја. *Ke-ri-mi-ja*, и да беше изведена од *κέρμος* (а ваква форма не е нигде забележена!) нам. *κέραμος*, таа побргу ќе гласеше (во Пил секако!) **ke-mi-ja*; од друга страна истиов збор е во *Knos* (*Lc 535 — 538*) употребен во натписи и текстови што се однесуваат на платна. Формата *te-re-te-we*, ако беше во врска со глаг. *τηρέω*, требаше да гласи со *qe-* во првиот слог, зашто етимологијата на овој грчки збор се изведува од основата *qwe(i)-ro-* одн. од коренот *qwi-* (cf. ст. инд. *sayati*). Во *ku-te-re-u-pi* и авторите гледаат една форма од *χυτρεύς* „грнчар“ без да се задржуваат на објаснението дека е тоа еден инстр. -абл. плурал за ознака на социјалното потекло на неколку од спомнатите жени и без да ја поврзат оваа ознака со другите ознаки за социјалното потекло на другите од истата група од 13 жени, кај што се среќаваат ознаките *ka-ke-u* (= *καλιεύς*) „ковач“, *do-e-ro* (= *δοερός*, *δοῦλος*) „роб“ за социјалното потекло на татковците и *do-e-ra* (= *δοεῖα*, *δοῦλη*) „робинка“ и *di-wi-ja do-e-ra* (= *Διῖλας δοεῖα* или *Δία δοῦλη*) „робинка на Дивија (одн. на Зевс)“; в. *Ж. А. XV 1* (1965) стр. 28.

И во следната (VIII) глава има интересно толкување на микенските зборови *ka-ma* и *ka-ma-e-u*. *Ka-ma* е според авторите „јавна служба“, „кулук“ одн. „ангарија“, а *ka-ma-e-u* „кулучар“. Тие мислат дека формата *ka-ma* е еден партицип на аористот од среден род *κάμω*, -υτος, од кој би била изведена и именката *καμαει*, само што тоа не е возможно, зашто во тој случај изведената именка би морала да гласи **ka-ma-te-u*. Ние можеме да се согласиме дека *ka-ma-e-u* е изведенка од *ka-ma*, но не од партиципската основа, ами од една именка *κάμα* или, како што претпозложи и *M. Lejeune*, од една основа на -s. Треба да се забележи дека во оваа глава има и други интересни толкувања на микенски зборови, како што се *wo-ro-ki-jo-ne-jo*, *si-ro(jo)* и др.

Во глава IX авторите настојуваат да го објаснат мик. збор *e-to-ni-jo* како да е изведен од *ἐντορνίος*, определувајќи му го значењето „enclave“ т. е. „дел од земја што се наоѓа внатре во друго земјиште, во туѓа територија“, а изразот *etonijo enwarijo*, појдувајќи од толкувањето на вториот збор како изведенка од *ὄσλος* (?) и давајќи му едно значење „нејасен, матен, збркан“ (?), го преведуваат со „enclave dans l'indécision“, како „затворено земјиште за кое нема решение“ (?).

Во следните две глави (X и XI) се зборува за „Резервните земјишта“ и за „Привремените земји“ (т. е. добиени на привремено располагање). Што се однесува до толкувањето на мик. збор *sa-ra-re-do* и *sa-ra-re-da*, мислиме

дека авторите го покажале патот како треба да се дојде до неговата етимологија и значење, споредувајќи го со слично сложениот *σαράπους* и постапувајќи го односот *κραταίπους* : *σαράπους* како *κραταίπεδον* : **σαράπεδον*. Но, тие отидоа и неколку чекори понатамо и гледаат во него „земјиште несигурно, привремено, прекарно“ што влегува во нивните комбинации за „анклавите“ (= e-to-ni-jo).

Оригинално е и нивното толкување на личното име E-ke-rja-wo (-no, -ne). Тие го сфаќаат како апелатив **ἐγγειριάΦων* „благајник“ („trésorier payeur“) изведен од претположената именка (одн. поименичена придавка) **ἐγγείρια* = *ἐπιχειρία*, *ἐπιχειρα* „награда, плата“, што го поврзуваат со e-ke-ra-qo-no.

Во XII глава зборуваат за „Привилегиите на магистратурата“, во XIII за „Статистиките и пропорциите“ и зад неа е даден еден исцрпен табеларен преглед (стр. 92—103) на земјосопствениците и на закупниците на работлива земја. И во следната (XIV) глава се расправа за прегледот на земјишниот систем на пилската држава и со неа се завршува првиот, главниот дел на книгата.

Во II-от дел на книгата XV-та глава и е посветена на „Положбата на робовите и на сопственоста на земјата“, XVI-та на „Посебната положба на ‘божјите’ робови“, XVII-та на „Привилегираната робовска општина“, XVIII-та на еден „Привиден заеднички посед“, XIX-та на „Земјоделската топонимија („wowo“ и „wowija“), XX-та на „Војводската кола“, XXI-та на „Функцијата на егета“, XXII-та на „Дажбите на вражачот“ и XXIII-та на „Положбата на Pakijanija“.

*

Книгата на L. Derooy и Monique Gérard, како што видовме, е полна со нови толкувања и претпоставки од кои повеќето остануваат во областа на чисти хипотези. Се добива впечаток дека за авторите нема ниеден микенски текст ни збор за кој тие немаат свое оригинално решение. Во врска со нивниот метод на работа треба да се каже дека тие многу често или не водат воопшто сметка за туѓите хипотези и решенија или пребрзо ги отфрлаат нив без да ја извршат претходно доказната постапка од која би се видела нивната неодрживост, зашто тие тргнуваат обично од своите однапред усвоени и недоказани претпоставки, а би требало патот да биде обратен.

Но, треба да признаеме дека авторите се трудеа да ни дадат во оваа своја монографија една колку што е возможно покомплетна и заокружена слика на имотните и земјишните односи во пилската држава од крајот на XIII век пред н. е. врз основа на автентичните документи, што ни ги оставиле самите властодршци од Пил — кралот и неговата дворска администрација. Аво тука и тамо има понекои непрецизни или погрешни толкувања со кои филологот не ќе може да се согласи, сепак не можеме да одречеме дека авторите успеале да нè загрејат за некои од своите хипотези и дека понекои нивни толкувања се подобри од поранешните. Веруваме дека тие во својата натамошна работа ќе го отстранат она што е неточно или претерано и ќе го поправат она што е погрешно.

М. Д. Петрушевски, Скопје

FIORELLA IMPARATI, *Le leggi ittite*, con prefazione di G. Pugliese Carratelli. Incunabula Graeca vol. VII, Centro di Studi Micenei, Università di Roma. — Roma, Edizioni dell' Ateneo, 1964; стр. XVIII + 326, голем 8 (цена: 6.000 ит. лири).

На прв поглед се гледа малку необично да се појави една книга за хетитските закони, како што е оваа што ја прикажуваме, во едицијата „Incunabula Graeca“, но тоа е само во почетокот така и само за оние кои не знаат колку е хетитската култура и историја блиска да најстарата грчка, до ахај-